

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛІНСЬКОГО
Кафедра української мови і літератури

Маталія МИХАЛЬЧЕНКО

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
РИТОРИКА

ступінь бакалавра

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальність 014.01 Середня освіта (Українська мова і література),
освітньо-професійна програма «Середня освіта (Українська мова і література)»

Програму розроблено та висесено: Миколаївській національній університет імені В. О. Сухомицького

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Рускуліс Лілія Володимирівна, професор кафедри української мови і літератури, доктор педагогічних наук, професор.

Програму схвалено на засіданні кафедри української мови і літератури

Протокол від «26» серпня 2024 року №1

Завідувач кафедри української мови і літератури (Лілія РУСКУЛІС)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «27» серпня 2024 року №12

Голова навчально-методичної комісії (Ольга ДЕМ'ЯНЕНКО)

Програму погоджено навчально-методичною радою університету

Протокол від «27» серпня 2024 року №11

Голова навчально-методичної ради (Наталія МИХАЛЬЧЕНКО)

Анотація

У процесі вивчення дисципліни «Риторика» розглянуто місце риторики в сучасному вимірі: предметна сфера, зміст, роль у соціумі, практичне значення; з'ясовано роль спілкування в житті людини й соціумі в цілому, статус і своєрідність сучасної риторики, основні поняття класичної риторики; встановлено зв'язок риторики з іншими науками; визначено основоположні розділи класичної риторики; досліджено інвенцію як етап задуму, намірів, ідей, формулювання гіпотези майбутнього виступу, фактори, що впливають на добір матеріалу у підготовці виступу, особливості вибору теми майбутньої промови, окреслено суть основних законів риторики в інтенції (концептуальний; моделювання слухацької аудиторії; стратегічний; тактичний; мовленнєвий; ефективної комунікації; системно-аналітичний); схарактеризовано диспозицію (другий закон риторики): моделі методи викладу у диспозиції, особливості добору тези, аргументів та демонстрація їх у диспозиції; закони логіки та їх роль в аргументації; типи промов за знаковим оформленням та закріпленням, загальні вимоги до структури промови; розкрито третій закон – елокуцію – як втілення змісту у мовні форми вираження, критерії словесного виразу промови та особливості використання мовних засобів; з'ясовано, що меморія та акція – завершальні етапи підготовки до виступу, схарактеризовано способи запам'ятовування; проаналізовано основні роди, види й жанри красномовства.

Ключові слова: риторика, інтенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція, роди, вид, жанри красномовства.

Summary

In the process of studying the discipline "Rhetoric" the place of rhetoric in the modern dimension (its subject sphere, content, role in society, practical significance) is considered. The role of communication in human life and society in general, the status and originality of modern rhetoric, the basic concepts of classical rhetoric are defined. The connection of rhetoric with other sciences is established. The basic sections of classical rhetoric are presented. The invention as a stage of conception, intentions, ideas, formulation of the hypothesis of the future speech, the factors influencing the selection of material in the preparation of the speech, features of the choice of the topic of the future speech is studied. The essence of the basic laws of rhetoric in the intention (conceptual; modelling of the audience; strategic; tactical; speech; effective communication; system-analytical) is outlined. The disposition (the second law of rhetoric) is characterized by means of models of methods of presentation in disposition, features of selection of theses, arguments and their demonstration in disposition; laws of logic and their role in argumentation; types of speeches by sign design and consolidation, general requirements for the structure of speech. The third law - eloquence - as the embodiment of content in linguistic forms of expression, the criteria of verbal expression of speech and the peculiarities of the use of linguistic means – is revealed. It is noted that the memory and the action are the final stages of preparation for the performance. The ways of memorization are characterized. The main genera, types and genres of eloquence are analyzed.

Key words: rhetoric, intention, disposition, eloquence, memory, action, genera, type, genres of eloquence.

ВСТУП

Програму вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Риторика» складено відповідно до освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література)» підготовки бакалаврів спеціальності «014 Середня освіта (Українська мова і література)».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: риторика як наука про мисленнево-мовленнєву діяльність, спрямовану на переконання, вплив, досягнення цілей у процесі мовної комунікації.

Міждисциплінарні зв'язки: «Сучасна українська літературна мова», «Історія української літератури», «Етнолінгвістика», «Історія України», «Лінгвістика тексту», «Педагогіка», «Психологія».

1. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Риторика» є засвоєння основ класичної й сучасної риторики як науки про мисленнево-мовленнєву діяльність, спрямовану на переконання, вплив, досягнення цілей у процесі мовної комунікації, а також вироблення в них умінь і навичок аналізувати та продукувати тексти різного типу відповідно до мети, призначення й умов спілкування в процесі їхньої майбутньої роботи.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Риторика» є: ознайомити студентів з основними поняттями, законами та категоріями риторики як науки та навчальної дисципліни; з'ясувати історичні передумови виникнення її; встановити зв'язки риторики з іншими дисциплінами лінгвістичного циклу; визначити види та жанри ораторських виступів; засвоїти основи техніки мовлення, особливості використання вербальних та невербальних засобів спілкування; виробляти навички практично застосовувати отримані знання й розвивати власний ораторський стиль.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Знає й оперує основними вимогами до підготовки й проголошення промови.

ПРН 2. Формує комунікативну стратегію з колегами, соціальними партнерами, учнями (вихованцями) та їхніми батьками з дотриманням етичних норм спілкування.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини та громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу й суспільство та розвиток суспільства, техніки та технологій.

ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 4. Здатність спілкуватися іноземною (англійською) мовою.

ЗК 5. Здатність до виконання навчально- й науково-дослідницьких завдань фахового спрямування.

ЗК 6. Здатність організовувати здоровий спосіб життя.

ЗК 7. Здатність проявляти повагу до української національної культури; з'ясувати проблеми сучасної мовної та інформаційної політики.

ЗК 8. Здатність бути відповідальним, ініціативним; працювати в команді, розподіляти функції у виконанні спільної діяльності.

ЗК 9. Здатність розробляти й застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в професійній та науковій діяльності.

II. Фахові:

ФК 1. Здатність усвідомити місце й роль риторики в сучасному колі мовно-літературних дисциплін, її статус і своєрідність; засвоїти специфіку роботи над створенням й виголошенням промов (відповідно до п'яти етапів – інвенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція).

ФК 2. Здатність аналізувати й продукувати тексти відповідно до мети, призначення й умов

спілкування.

ФК 3. Здатність застосовувати отримані знання на практиці й розвивати власний ораторський стиль.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Риторика в сучасному вимірі: предметна сфера, зміст, роль у соціумі, практичне значення. Роль спілкування в житті людини і соціумі в цілому. Статус і своєрідність сучасної риторики. Основні поняття класичної риторики. Зв'язок риторики з іншими науками.

Тема 2. Зародження й розвій риторики як науки та навчальної дисципліни.

Тема 3. Інвенція як етап задуму, намірів, ідей, формулювання гіпотези майбутнього виступу. Фактори, що впливають на добір матеріалу у підготовці виступу. Вибір теми майбутньої промови. Суть основних законів риторики в інтенції (концептуальний; закон моделювання слухацької аудиторії; стратегічний закон; тактичний закон; мовленнєвий закон; закон ефективної комунікації; системно-аналітичний закон.

Тема 4. Диспозиція – добір і розташування відповідного матеріалу. Моделі викладу виступу в диспозиції. Методи викладу у диспозиції, характерні для другої моделі (дедуктивний; індуктивний; аналогічний; стадійний; концентричний). Теза, аргумент та демонстрація в диспозиції. Закони логіки та їх роль в аргументації. Типи промов за знаковим оформленням та закріпленням. Вимоги до структури промови.

Тема 5. Елокуція – втілення змісту у мовні форми вираження. Критерії словесного виразу промови. Особливості використання мовних засобів в елокуції.

Тема 6. Меморія та акція – завершальні етапи підготовки до виступу. Меморія як техніка запам'ятовування та тренування оперативної пам'яті. Способи запам'ятовування. Акція – публічне виголошення промови. Зовнішня культура оратора.

Тема 7. Роди красномовства: академічне, політичне, юридичне (судове), церковне, суспільно-побутове. Діалогічне красномовство.

3. Рекомендована література

Базова

1. Абрамович С. Д., Чікарьова М. Ю. Риторика: навч. посіб. Львів: Світ, 2001. 240 с.
2. Колотілова Н. А. Риторика навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
3. Куньч З. Риторичний словник. Київ: Рідна школа, 1997. 342 с.
4. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2003. 311 с.
5. Олійник О. Б. Риторика: навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. 170 с.
6. Онуфрієнко Г. С. Риторика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
7. Сагач Г. Риторика. Київ: Ін Юре, 2000. 566 с.
8. Спанатій Л. С. Риторика: навч. посіб. Київ: Ін Юре, 2008. 144 с.

Додаткова

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академвидав, 2004. 344 с.
2. Вандишев В. М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 264 с.
3. Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики: навч.-метод. посіб. / наук. ред. Л. І. Мацько. Черкаси: Брама Україна, 2008. 232 с.
4. Голуб Н. Б. Система вправ з риторики для студентів педагогічних спеціальностей Дивослово. 2007. № 12. С. 21–25.
5. Голуб Н. Б. Тестові завдання з риторики. Українська мова і література в школі. 2007. № 4. С. 44–48.
6. Гончарова О. М. Античне красномовство як дискурсивний феномен культури: монографія. Київ: НАКККіМ, 2011. 272 с.
7. Грицаєнко Л. М. Основи красномовства: навч. посіб. Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. Київ: КНУТД, 2013. 245 с.
8. Іржі Т. Мистецтво говорити. Київ: Політвидав України, 1989. 293 с.
9. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. Київ : Вища школа, 1975. 335 с.
10. Когут О. І. Основи ораторського мистецтва. Практикум. Тернопіль: Астон, 2005. 296 с.

11. Корніяка О. М. Мистецтво гречності: Чи вміємо ми себе поводити? Київ: Либідь, 1995. 96 с.
12. Корпус навчально-методичних матеріалів: мовознавчий та історико-лінгвістичний цикли: навч. метод. посіб./ Баденкова В. М., Корнієнко І. А. Миколаїв: Іліон, 2020. 458 с.
13. Кравець Л. В. Риторика від джерел до сучасності. Українська мова і література в школі. 2000. № 5. С. 42–46.
14. Лузік Е. В., Ільїна Т. В. Риторика: майстерність переконання: навч. посіб. Київ : НАУ, 2005. 84 с.
15. Молдован В. В. Риторика: загальна і судова: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 320 с.
16. Осипов П. І. Спочатку було Слово, або Чому ми так говоримо. Миколаїв: Можливості Кіммерії, 2005. 196 с.
17. Рускуліс Л. Методична система формування лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін: монографія. Миколаїв: ФОП Швець В. М. 2018, 420 с.
18. Рускуліс Л. Ознайомлення із національно-культурною специфікою мовленнєвого етикету українців у процесі вивчення фахових дисциплін майбутніми вчителями української мови (практичний аспект). Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький: ХГПА, 2012. Вип. 13. С. 336-341.
19. Рускуліс Л. Шляхи та умови використання диспуту та дискусії в процесі підготовки вчителя-словесника. *Pedagogika. Współczesna nauka. Nowy wygląd: zbiór raportów naukowych Wrocław. Warszawa: Wydawca: Sp. z o. o. «Diamond tradion tour», 2015. P. 42-45.*
20. Рускуліс Л. Формування риторичних умінь майбутніх учителів української мови на заняттях із фахових дисциплін. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць. (Серія «Педагогічні науки») Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. Вип. 1. 39. С. 266–270.
21. Сагач Г. М. Золотослів: у 2 т. Київ: Школяр, 1998. Т. 1. 253 с.; Т. 2. 416 с.
22. Сербенська О. Н. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: [б. в.], 2004. 216 с.
23. Сивачук Н. П., Снігур І. М., Санівський О. М. Академічна риторика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. канд. пед. наук, проф. Н. П. Сивачук, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Ін-т філології та сусп.-вознав., Наук.-дослід. лаб. «Театр слова». Умань: Сочинський [вид.], 2013. 374 с.
24. Хоменко І. В. Мистецтво полеміки: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 192 с.
25. Чепіга І. П. Ораторське мистецтво на Україні в XVI-XIX ст. Українська мова і література в школі. 1989. № 10. С. 64–68.
26. Шкляєва Н. В., Николюк Т. В. Риторика. Конспект лекцій. Луцьк: Луцький НТУ, 2016. 95 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання: самостійна робота, конспектування літератури, написання повідомлень, контрольна робота.